

ravnotežja. V tem smislu zagovarja idejo vidne roke finančnih trgov; le-ta naj bi jih vodila in jim preprečevala iztirjenja. Če govorimo o današnjem času, to vidno roko predstavljajo ZDA s podporo Washingtona, kar je resda ustvarilo neenakomerno igralno polje. Vendar pa avtor meni, da je upanje na enakopravno polje utopija, in ne utopistika.

Analiza knjige kaže na prevladujoči položaj ZDA v globalni ekonomiji, torej *amerikanizacijo* homogenih in prav tako heterogenih enot v sistemu. Glede na to, da je konkurenca podlaga za sam proces globalizacije, bi le-ta potrebovala nove temelje in iz tega izhajajočo strukturo. Soros predlaga smer *odprte družbe*; opozarja nas, da hladna vojna na nek način ni bila nič drugega kot boj med odprtim in zaprtim sistemom. Vendar je bil položaj v tem času stabilnejši, kot je danes. Zato svojo vizijo *oprte družbe* poda korektno in pokaže, da je globalizacija v določenem pogledu svarilo, poziv k reformam in dejanjem. Po drugi stani pa predstavlja smernico k uspešnejši in mirnejši prihodnosti.

Tina Kogovšek

**Vlasta Jalušič: Kako smo hodile v feministično gimnazijo. Ljubljana: Založba /*cf., Lila zbirka, 2002
293 strani (ISBN 961-6271-45-8), 3.100 SIT**

Knjiga z duhovitim naslovom *Kako smo hodile v feministično gimnazijo* je izsek iz raziskave *Neodvisne ženske skupine v Sloveniji 1980 – 1995*, ki jo je v letih 1997/98 izvedla V. Jalušič s sodelavkami. Kot poudari avtorica, knjiga nima namena biti »prispevek k zgodovini Slovencev« niti »zgodovina« ali »izčrpan predstavitev feminizma«. Je pa želja opisati, ovrednotiti ter rešiti pred pozabo novo feministično gibanje v Sloveniji in deloma tudi širše, v nekdanji Jugoslaviji – kolikor je prvo bilo povezano s slednjim predvsem pred, manj pa po osamosvojitvi Slovenije. Hkrati pa ima namen tudi spodbiti dominantni in praktično edino veljavni mit o ustanavljanju *Republike Slovenije kot samostojne države* ter predstaviti tudi »alternativni«, »paralelni mit«, katerega nosilci so bili akterji novih družbenih gibanj.

Feministična gimnazija je razdeljena v dva večja dela. V prvem delu avtorica opiše zgodovinski potek gibanja, ga umesti v tedanji širši zgodovinski, družbeni in politični kontekst, pa tudi kontekst feminističnih gibanj po svetu, ter ovrednoti njegove rezultate. V drugem, obširnejšem delu, sledijo intervjuji z nekaterimi ključnimi aktivistkami in/ali teoretičarkami gibanja. Ti so izvrstna konkretizacija in dopolnitev prvega dela knjige. Hkrati pa je s (v glavnem realiziranim) poskusom intervjuvati vsaj eno aktivistko iz vsake skupine, dosežena tudi določena stopnja reprezentativnosti pogledov na tedanji čas in feministično gibanje. V. Jalušič tudi metodološko korektno opozori, da – še posebej zaradi statusa akterke v gibanju ter intervjuvanke v raziskavi – njen pogled v vlogi avtorice knjige ne more biti objektivni. Dobrodošla dodatka sta tudi krajši biografski podatki o intervjuvankah (s poudarkom na tistih, ki se nanašajo na sodelovanje pri gibanju) ter časovna shema z medsebojnimi povezavami feminističnih skupin v letih 1984 – 1995.

Že v uvodu avtorica postavi pomemben poudarek, ko novo feministično gibanje v Sloveniji umesti v kontekst začetkov procesov demokratizacije od sredine 80-tih let prejšnjega stoletja dalje. Feministično gibanje tako ni bilo ozko usmerjeno gibanje le za pravice žensk (ki naj bi jim bile po tedanji vladajoči ideologiji že tako ali tako dane), ampak je pomembno prispevalo tudi k razpravi in podpori drugim temam, ki so se izoblikovale v okviru ti. *novih družbenih gibanj*. Slednja so bila pomemben dejavnik demokratizacijskih procesov (vključno z oblikovanjem temeljev demokratičnih političnih institucij ter novega pravnega reda) v Sloveniji, katerih »zgodba« pa je bila – deloma tudi zaradi drže njihovih predstavnikov – bodisi potlačena bodisi jo je vsrkal in

»posvojil« uradni politični *establishment*. Kot pravi V. Jalušič, »za nacionalno zgodovino velja, da je zmeraj svojevrsten mit, mit kolektivnega delovanja, ustanovitve... kolikor iz tega mita o ustanovitvi izgine ali se izbriše ena od aktivnih komponent same ustanovitve, denimo tolerantna in sekularna državljanska politična tradicija, kakršna je bila tradicija novih družbenih gibanj... potem so ogroženi tudi njeni morebitni dosežki in prihodnost.« In kot je videti z današnje perspektive, so na daljši rok ogroženi tudi temelji demokratične politične kulture. Bitka za ohranitev 55. člena ustave (svobodno odločanje o rojstvih) ali denimo mirovno gibanje, sta lahko v kontekstu »velike zgodbe« o herojski osamosvojitveni vojni videti »(pre)majhni« zgodbi. Vendar pa potek razvoja v kasnejšem obdobju kaže, da so tudi ti. »majhne zgodbe« še kako pomembne za sodobno odprto, strpno družbo in politično kulturo. Človek se je, denimo ob agresivnem militarističnem diskurzu v času referendumu o vstopu Slovenije v NATO ali žaljivih izpadih ob referendumu oploditve z biomedicinsko pomočjo res vprašal, kam se je porazgubil ves tisti odprti, strpni potencial, ki je cvetel na vrhuncu delovanja novih družbenih gibanj.

Avtorica nastanek modernega ženskega gibanja v slovenskem prostoru umesti v obdobje krize avstrooskega imperija in prizadevanj njenega južnoslovanskega dela po političnem povezovanju z drugimi južnoslovanskimi narodi. Za razliko od teh začetnih gibanj, ki so bila močno povezana s strategijo nacionalne emancipacije, pa je novo feministično gibanje v 80-tih letih 20. stoletja prvič zares začelo postavljati zahteve, ki niso bile nujno povezane z narodnimi cilji, ampak usmerjene predvsem na državljanske pravice. Izviralo je iz upora proti enopartijski vladavini in paternalistično-socialistični obravnavi ti. ženskega vprašanja ter upora proti nastajajočim nacionalizmom v Jugoslaviji, ki so v enem delu tudi instrumentalizirali emancipacijo žensk (npr. ti. »demografska debata« o preveliki rodnosti v nekaterih delih države in premajhni v drugih). Na drugi strani je svoj lonček pristavila tudi katoliška cerkev, ki je začela dokaj intenzivno spodbijati pravico do splava. Posebej mlajša generacija aktivistk je čutila močno potrebo po odločnejši obravnavi tem, ki so bile za vladajočo politiko rešene, dejansko pa daleč od tega (npr. nasilje v družini, nižje plače žensk, politična marginalizacija, zagotavljanje pravne enakosti – ne glede na spolno identiteto ali usmerjenost). V Sloveniji so v ozračju relativne politične in kulturne liberalizacije v 80-tih začela delovati številna nova družbena gibanja, vzporedno s katerimi so nastale in delovale tudi feministične skupine. V nekem smislu so sicer bile del teh gibanj, po drugi strani pa od njih ločene, deloma po svoji izbiri, deloma pa so bile (skupaj s skupinami za pravice homoseksualcev) zavračane tudi v teh krogih.

V. Jalušič v novih družbenih gibanjih v političnem smislu poudari predvsem dve novosti: odkrivanje novih načinov političnega delovanja ter vnos novih tem, kar je »prispevalo k redefiniciji razmerja med intimnim, zasebnim in javnim in k diverzifikaciji identitet v javnosti« ter zahteve po njihovi pluralizaciji in (tudi) političnem priznanju. Vprašanje spolne usmerjenosti je tako bilo ena od pomembnih tem, ki so oblikovale nov politični prostor, hkrati pa tudi področje, na katerem se je izkazala (ne)solidarnost med alternativnimi skupinami. Vse skupine novih družbenih gibanj so tako na primer bile med prvimi protestniki ob aretaciji Janeza Janše in prvimi člani Odbora za varstvo človekovih pravic. Upravičena pričakovanja teh skupin, da bodo njihove zahteve postale del novega političnega sistema, pa so bila »izdana« že leto kasneje ob prvem osnutku nove ustave, iz katerega je bila izključena eksplicitna prepoved diskriminacije zaradi spolne usmerjenosti, v ospredje pa postavljene tradicionalistične vrednote, kot sta homogenizirana nacionalna identiteta in družina kot »naravna skupnost«, ki je homoseksualne skupnosti avtomatično potisnila na obrobje kot »nenaravne skupnosti«. Večletno zavlačevanje pri sprejemanju zakona o registriranih partnerstvih in nedavne nazadnjaške, predsodkov polne izjave predstavnikov SLS, kažejo, da to ni bilo naključje, in da v desetletju in pol ni prišlo do kakšnih bistvenih sprememb v smeri strpnejšega, bolj odprtega načina razmišljanja.

V drugi polovici 90-ih let so se po eni strani politične elite utrdile in začele bolj strogo nadzorovati pripuščanje alternativnih skupin in tem v institucionalno politiko, po drugi strani pa se je tudi civilno

družbena sfera začela institucionalizirati in profesionalizirati v nevladnih organizacijah. V Sloveniji je bil velik del aktivnosti, povezanih s feminističnim gibanjem, nekako delegiran v sfero uradne politike (Urad za žensko politiko), hkrati pa je zaradi pomanjkanja finančnih sredstev velik del alternativnih, nevladnih aktivnosti oslabel. Tako se je, kot pravi V. Jalušič, »v Sloveniji zgodil paradoks, da je od enega najmočnejših feminističnih gibanj v Vzhodni Evropi, ostalo le malo institucionaliziranih aktivnosti.«

Knjiga je zanimiv, pa tudi poučen dokument ter ovrednotenje specifičnega zgodovinskega časa v nastajajoči državi Sloveniji. V času, ko se zdi, da je uradna politična scena bodisi povsem zadušila ali si prisvojila ideje novih družbenih gibanj, lahko po eni strani služi kot spodbuda oživitvi starih (kolikor so še relevantna za novo družbeno situacijo) ali kreiranju novih civilnodružbenih gibanj. Ob naraščanju nestrpnosti do različnih družbenih skupin ter nemoči in/ali nepripravljenosti politike, da bi jih umirjala, je videti, da bi jih Slovenija še kako potrebovala. Po drugi strani pa je *Feministična gimnazija* lahko tudi »učbenik«, kako prepoznati pasti in se izogniti napakam, ki so jih gibanja v svojem začetn(išk)em, »mladostnem entuziazmu« storila. Zdi se, da je po izkušnjah in spodrsrljajih gibanj s konca prejšnjega stoletja ter novejših poskusih omejevanja pravic žensk (*izbrisanih, muslimanov, gejev in lezbijk* ipd.) čas za *feministično* (in še kakšno) *univerzo*, zrelejšo, bolj izkušeno, močnejšo.

Mojca Sušnik

Roman Kuhar: Medijske podobe homoseksualnosti – Analiza slovenskih tiskanih medijev od 1970 do 2000/Media representations of homosexuality – An analysis of the print media in Slovenia, 1970-2000. Ljubljana: Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije, zbirka Mediawatch, 2003 105/112 strani (ISBN 961-6455-10-9), 2.990 SIT

prevod Olga Vuković

Spolna usmerjenost, ki je središče medijskih reprezentacij v pričujoči knjigi, je zapletena zadeva. Lahko je celo (ni pa nujno) spremenljiva skozi življenjska obdobja. Kvantitativno večinska spolna usmerjenost (heteroseksualna) je problematična izključno zato, ker je tako samoumevna, družbeno sprejemljiva in ker družba ne dopušča drugih/drugačnih spolnih usmerjenosti. Ravno zaradi *samoumevne heteroseksualnosti* se drugačno spolno usmerjenost označuje kot nenavadno, nemoralno, "nenormalno", "nenaravno", ker ne vodi k nadaljevanju vrste in se jo na vse možne načine proučuje, išče se vzroke za nastanek, sprašuje se o njeni *nalezljivosti, vrojenosti, podedovanosti* ipd. Čeprav ob tem nihče ne pomisli, da je bila večina gejev in lezbijk vzgajana s strani heteroseksualnih staršev in da so bili (najbrž) vsi vzgajani kot heteroseksualci. In če se istospolno usmerjeni ljudje niso *nalezli* heterospolne usmerjenosti, zakaj bi se to zgodilo pri njih ali njihovih (potencialnih) potomcih? Tako Celia Kitzinger in Sue Wilkinson v tekstu *Theorizing Heterosexuality* izpostavita, da heteroseksualnost ni bila predmet teoretiziranja niti znotraj feminizma niti znotraj psihologije. Pravita, da so feministične teorije prevzele pojmovanje heteroseksualnosti kot dane – razvijajoče analize z žensko (in moško) heteroseksualnostjo kot dognane, vendar nikoli eksplicitno naslovljene. Psihologija pa naj bi podobno prevzela razumevanje heteroseksualnosti, lezbištvo (in moško homoseksualnost) kot "alternativen življenjski slog" v